

MTA ETNIKAI-NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET

1014 Budapest, Országház u.30. Tel.:224-6790, fax 224-6793

E-mail: szarka @mtaki.hu

Honlap: www.mtaki.hu

AZ INTÉZET 2004. ÉVI TUDOMÁNYOS TERVE

Az Intézet 2004. évi tudományos munkaterve az egyes kutatócsoportokon belül kialakított egyéni és csoportos kutatási javaslatok, programok, illetve az Intézet által az elmúlt években elnyert kutatási pályázatok éves feladatainak figyelembe vételével készült.

A tudományos terv összeállításakor arra törekedtünk, hogy az éves feladatok szervesen épüljenek a korábbi kutatásokra, személyi és szakmai szempontból reálisak, megvalósíthatók legyenek. Ugyanakkor jeleznünk kell, hogy az Intézet ez évi költségvetési lehetőségei, illetve a korábbi NKFP és más pályázatok finanszírozásának módja nehezítik a pontos szakmai tervezést, a kutatásszervezési feladatok ellátását. Egyértelmű továbbá az is, hogy az Intézetnek a korábbiakhoz képest is nagyobb mértékben kell törekednie a külső – elsősorban pályázati – források elnyerésére, hogy kutatási és kiadványterveit meg tudja valósítani.

I. ADATBÁZISOK

1. Kárpát-medencei interetnikus tudásmenedzsment – településszintű integrált adatbázis

A Magyar Tudományos Akadémia, valamint az Informatikai és Hírközlési Minisztérium által kötött szerződés alapján az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete szakmai konzorciumot hozott létre a kelet-közép-európai régió nyolc országának (Magyarország és a hét szomszéd állam) településszintű etnikai és interetnikus adatbázisának kialakítására.

A késedelmes szerződéskötés, illetve finanszírozás miatt a korábbi elképzelésekhez képest jelentős késéssel kezdődhetett meg a tényleges munka. 2003 szeptemberében kezdődött a munka az adatbázis tartalomfejlesztési és rendszertervének kialakításával, a demográfiai, választási statisztikai, továbbá a kisebbségi intézményi, illetve szöveges adatállományok (kisebbségi jogtár, kutatási bibliográfiák) meghatározásával. Az adatállományok részben önálló fejlesztéssel, más forrásból finanszírozott szociológiai lekérdezés, elsődleges és másodlagos adatfeldolgozás formájában, részben pedig adatvásárlással, illetve kutatási együttműködés eredményeként álltak össze. Az integrált adatbázis központi elemeként 2003 decemberére elkészült a célrégió térinformatikai rendszere, amely települési és községi szinten az adatok térképi és táblázatos tárolását, rendezését és megjelenítését teszi lehetővé.

A 2004. évi periódusban a valószínűleg az előző évinél nehezebb kutatásszervezési és kutatásfinanszírozási feltételek között elsődleges célnak az IHM-mel egyetértésben az adatbázis működőképességének biztosítását tekintjük. Amennyiben megoldható lesz, kialakítjuk a kelet-közép-európai roma intézményi, oktatási, bibliográfiai adatbázisokat, a magyarországi roma adatok integrált adatbázisának részeként. Ki szeretnénk egészíteni a kisebbségi jogtárat, mégpedig mind Magyarország, mind a szomszéd országok vonatkozásában, s továbblépésre van szükség az intézményi adatbázisok és a kutatási

adattárak, adatbázisok terén is. Igen jelentős munkálatok várnak még ránk az egész rendszer jogi, informatikai, technológiai hátterének biztosításában.

E programhoz kapcsolódóan teljes egészében megújítjuk az intézeti honlapot, amely alkalmassá válik a különböző rész-adatállományok teljes tartalmának használatára. Az Intézet saját adattárában a határon túli magyar, illetve a magyarországi kisebbségi demográfiai, jogi és szakbibliográfiai adatállományok mellett az intézeti alapkutatások dokumentációja is megtalálható lesz.

2. Integrált Kárpát-medencei kisebbségi magyar etnodemográfiai, bibliográfiai és kutatási adatbázis (5/044/2002. NKFP-kutatás)

Az öt rész kutatásból álló kutatási program eredményeként az NKFP konzorcium tagintézményeinek közös szellemi tulajdonaként létrejön a Kárpát-medence kisebbségi magyarok által lakott településeinek integrált etnodemográfiai, bibliográfiai, intézményi adatbázisa. Az adatbázisba kerülő települések kiválasztásának kritériuma: a 20. század valamely népszámlálása idején legalább 5% vagy 50 fő magyar anyanyelvűnek vallotta magát. A kb. 5000 településre vonatkozó adatbázis az OSZK településtörténeti anyagának vonatkozó részeit, a Néprajzi Múzeum településekhez, kistérségekhez kötődő cédulaanyagát, valamint a magyar lakta területek földrajzi, közigazgatási, etnográfiai és etnikai adatait tartalmazza majd. A 2004. évi terv legfontosabb részfeladatai:

- az MTA Földrajztudományi Intézetével és a Teleki László Intézettel közösen a településeket egységes kritériumrendszer alapján komplex regionális besorolással közigazgatási, földrajzi és néprajzi régiók szerint is besoroljuk.
- Kiválasztott kistérségekben és reprezentatív szociológiai felmérés formájában a 2001–2002. évi népszámlásokhoz kötődő identitáspolitikai és asszimilációs vizsgálatot végzünk.
- A Magyar Nyelvi Korpuszt a határon túli magyarok élő nyelvi szövegszó adataival töltjük fel.
- Befejezzük a Néprajzi Múzeum 35 ezer tételes, határon túli magyar kézirat-katalógusának elektronikus rögzítését és rendszerezését.
- A fenti adatokat a konzorciumi intézetek technológiai lehetőségeit felhasználva integrált adatbázisban egyesítjük.

II. A KUTATÓCSOPORTOK KIEMELT FELADATAI

Alapkutatások, alkalmazott kutatások

Az Intézet az első három évben beindított kutatások eredményeit kiértékelve a 2004. évtől kezdődően öt témakörben alapkutatás kategóriába sorolja a legfontosabb kutatási programjait, s ezeket lehetőségeihez mérten az Intézet kutatási tervében megpróbálja saját intézeti kutatási keretéből is támogatni. Az alapkutatások közül az 1-2-3. számú alapkutatási programban a kisebbségi magyar és a magyarországi kisebbségi, illetve a roma kutatócsoport munkatársai egyaránt részt vesznek. A 4. számú alapkutatásba a migrációs kutatócsoport is bekapcsolódik egy projekttel, míg az 5. számú alapkutatásban a migrációs kutatócsoport kivételével az Intézet valamennyi kutatócsoportja részt vesz, mégpedig vagy konkrét kiadvánnyal, vagy az adattárak, adatbázisok vonatkozó részeinek kidolgozásával vagy hosszabb távú forráskutatási programmal.

Az Intézet alapkutatásai (AK):

AK–I. 2003–2007. Etnicitás, identitás, közösségépítés. A kisebbségi közösségek egyéni és csoportos identitásformáinak változásai

AK–II. 2003–2006. Kisebbségi magyar és magyarországi nem magyar kisebbségi oktatás nyelv- és oktatásszociológiai vizsgálata

AK–III. 2003–2005. Kisebbségi önkormányzatiság: az önkormányzati modellek funkcionális és összehasonlító jogi-politológiai elemzése

AK–IV. 2004–2007. Migrációs folyamatok, etnopolitikai alternatívák, etnikai konfliktusok Kelet-Közép-Európában

AK–V. 2004–2007. Forráskutatás a kelet-közép-európai kisebbségi kérdés történetéhez

1. Kisebbségi magyar kutatócsoport

1.1. Alapkutatások

1.1.1. Lokális és regionális identitásformák a kisebbségi magyarok által lakott kistérségekben (5/044/2002. NKFP kutatás)

A vizsgált kistérségek kedvezménytörvénnyel kapcsolatos aktivitásáról készült felmérések, a kulturális és közművelődési intézményhálózatának adatai, a települési adatlapok és interjúk, valamint a begyűjtött intézményi és rendezvénydokumentáció alapján összehasonlító elemzést készítünk Mátyusföld, Gömör, a beregszászi járás egy-egy kistérségéről, valamint Erdővidék és Zenta községről. A kistérségek kiválasztott településein antropológiai terepmunkát végzünk és a reális etnikai térszerkezetek felmérésére adatlapos felméréseket készítünk. Az elemzés az Intézet belső kiadványsorozatában jelenik meg.

1.1.2. Határon túli magyar szórványok interdiszciplináris és komplex vizsgálata

A kutatócsoport az elmúlt évben, több évre tervezve indította el a Kárpát-medence szórványrégióinak kutatási programját. A munkában résztvevők – a csoport tagjai, hazai kutatók, valamint a szomszéd országok hasonló témával foglalkozó szakemberei – a kutatás során egységes módszertani szempontokat érvényesítenek, amely lehetővé teszi a különböző lokalitások egységes diszciplináris értelmezését. Az elmúlt évi kutatás eredményeit 2004-ben tanulmánykötetben teszi közzé az Intézet.

1.1.3. A kétnyelvű oktatás a Kárpát-medence magyar közösségeiben. Anyanyelv, kétnyelvűség és iskola a Kárpát-medence kisebbségi régióiban

A három éves időtartamra, a határon túli akadémiai kutatóállomásokkal közösen tervezett kutatási program első éve 2004. A kisebbségi oktatás helyzetét szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai, oktatásszociológiai, jogi és egyéb társadalomtudományi keretek között vizsgáljuk. Ebben az évben – Burgenland és Muravidék bekapcsolódásával a kutatóhálózatba – sor kerülhet a kutatás menetének, közös elméleti és módszertani elveinek kidolgozására, valamint az év végére a kutatások eddigi eredményeinek összefoglalására. Ez utóbbi elsősorban az 1990-2003 közötti időszakra vonatkozó, bibliográfiai alapozású tanulmányokat tartalmazna a magyar kisebbségi közösségek iskoláinak nyelvi viszonyairól, amelyhez egy részletes bibliográfia is kapcsolódna.

A kisebbségi magyar oktatásügy oktatásszociológiai megalapozását szolgálják az Intézet által kezdeményezett, illetve intézeti munkatársak részvételével folyó erdélyi, muravidéki kutatásaink, valamint a kisebbségi magyar oktatási kataszter adatainak az integrálása az intézeti adattárakba, továbbá a kisebbségi oktatásügy annotált szociolingvisztikai bibliográfiája.

1.2. Alkalmazott kutatások

1.2.1. Kisebbségi magyar közösségek 20. századi története. Tanári segédkönyv.

A 2002-ben kezdődött munka néhány szerző visszalépése, mások késlekedése és az eredeti koncepció lényeges átalakítása miatt 2004-re tolódott át. A múlt évben elkészültek a kárpátaljai, vajdasági fejezetek, továbbá három összefoglaló és két szlovákiai fejezet, összesen a kézirat kb. 15 százaléka. A magyar kisebbségek 20. századi történetének 74 „leckére” bontott kéziratát, forrásanyagát, kronológiai és illusztrációs mellékleteit a 14 fős szerzői és háromfős szerkesztői közösségnek ebben az évben kell befejeznie. Ehhez természetesen szükséges előteremtenünk a honoráriumkeretet, amelyet a 2003. évi előfinanszírozási kötelezettségeink elvittek.

Az elkészülő nagyobb egységekről két közös megbeszélést tervezünk, s a kéziratok szakmai lektorálásában, pályáztatásában együtt kívánunk működni a kiválasztott magyarországi és határon túli magyar kiadók szerkesztőivel.

1.2.2. Nemzettudat tárgyokban (kiállítás)

A 2005-re tervezett kiállítás előkészítése, a munka megtervezése már megtörtént. Célja a határon túli magyarság nemzeti identitás-tartalmainak jelentésfeltáró, értelmező bemutatása. Ennek megfelelően a kiállítás olyan tárgyakat, szimbólumokat mutat be, amelyekben az egyes emberek magyarságával való belső-személyes kapcsolatait, nemzeti kötődésének jelentéstartalmait nyerne kifejezést. A kiállítás anyaga a *Kárpát-medencei magyarság összes, határon túli nagyrégiójára* kiterjed, így szükség van a szomszéd országai kutatócsoportok koordinálására is a gyűjtés során. Ennek koordinátora és központja az MTA Kisebbségkutató Intézet és a Néprajzi Múzeum. A két Intézet ebben az évben módszertani tanácskozást szervez az anyaggyűjtésben részt vevők számára, majd a Néprajzi Múzeum munkatársaival közösen rendszerezésre kerülnek a beérkezett tárgyak, interjúk, kutatási jelentések, vizuális dokumentációk.

1.2.3. Etnopolitika, kisebbségpolitika. Elemzés a magyar kormányok határon túli támogatás- és művelődéspolitikájáról. (5/044NKFP III.)

A magyar–magyar kapcsolatrendszerben kiemelten fontos szerepet játszik a magyarországi támogatáspolitikai és a magyarországi közalapítványok, minisztériumok által támogatott határon túli magyar kultúra és művelődés ügye. Ennek az összetett kapcsolatrendszernek az intézményi hátterét a közalapítványok tevékenységének dokumentációja, a kisebbségi magyar pártok magyarországi kapcsolatrendszerének, a MÁÉRT szerepének, a kedvezménytörvény országoként eltérő érvényesülésének publikus politikai forrásai, sajtója alapján vizsgáljuk. Emellett a közalapítványok és a HTMH vezető tisztségviselőivel, valamint az MKP, RMDSZ, VMSZ, KMKSZ egy-egy, művelődéspolitikáért felelős vezetőjével készítendő interjúk jelentik az elemzés legfontosabb forrásait.

2. Magyarországi kisebbségi kutatócsoport

2.1. Alapkutatások

2.1.1. Asszimiláció, nyelvhasználat, identitás. A kettős identitás összehasonlító vizsgálata a magyarországi német, horvát, szerb, szlovák és szlovén kisebbség körében – szinkron és diakron dimenzióban

A kutatás a Magyarországon élő német, szlovák, horvát, szerb és szlovén kisebbség asszimilációjának diakron és szinkron folyamataira, ezzel összefüggésben nyelvhasználati szokásainak alakulására, bilingvizmusára, kultúrájára és a kettős identitás feltérképezésére irányul. A kutatás az átalakulási folyamatoknak az identitásra gyakorolt hatását, valamint – amennyiben vannak ilyenek – a disszimilációs folyamatokat és a túlélési stratégiákat vizsgálja. Az összehasonlító kutatás során olyan települések vizsgálatára kerül sor, ahol a kisebbségi nyelvet még anyanyelvként használják, ugyanakkor a közösségek zártságának felbomlása miatt az asszimilációs folyamatok is jelentősen befolyásolják az identitás alakulását.

2.1.2. Identitás és migráció

A következő évtizedekben a magyarországi társadalmi-gazdasági szerkezetváltás (és ezzel együtt a fejlődés) alapfeltétele a gyors gazdasági növekedés, mert csak általa lehet a szerkezetváltáshoz szükséges mozgásteret kiszélesíteni.

A gazdasági növekedés egyik elengedhetetlen eleme a "humántőke", az emberi munkaerő és kreativitás. Az ezt befolyásoló tényezők közül – a kutatás témaköre szempontjából – a népességfogyás, a regionális fejlődés egyenlenségei, és a potenciális etnikai konfliktusok emelkednek ki.

Emellett még egy mozzanat időszerűsíti az identitás és migráció viszonyrendszerének alaposabb tanulmányozását. Magyarország EU-csatlakozása során peremhelyzete egyben közvetítői szereppel is társul. Egyrészt továbbra is a fejlettebb nyugati országokat megcélzó bevándorlók átmeneti állomása lesz, másrészt célországként is egyre vonzóbbá válik. Mindeközben számolnia kell azzal, hogy sikeres felemelkedésével párhuzamosan mindinkább jellemző lesz rá a nyelvi és nemzetiségi sokszínűség. Amikor tehát most az interetnikus viszonyok társadalmi-gazdasági-jogi vonatkozásaiban viszonylag kis létszámú nemzeti kisebbségeit szem előtt tartva keresi a legmegfelelőbb megoldásokat, akkor ez egyfajta "kísérleti terepnek" is tekinthető a holnapi kihívásokra való felkészülés tekintetében. Az etnikai kisebbség, a cigányság esetében pedig a kihívás már ma is valós.

Meg kell tehát vizsgálni, milyen jogi és intézményes megoldások elégítik ki a leginkább a kisebbségek önmegvalósítási, önkormányzati törekvéseit akkor, amikor mind kisebb hányaduk él hagyományos, "zárt" településeken és mind nagyobb a területi szóródásuk.

Az is kérdés, hogy a jelentős mértékű bevándorlás közepette a kisebbségi jogokra az egyéni emberi jogok szempontjából meddig tartható a "hazai" és "idegen" kisebbségek közötti különbségtevés.

Végül arra is megoldást kell találni, hogy a "beválláson", szubjektív akaratnyilvánításon alapuló deklarációból eredő (az állam által elismert és támogatott, közjogi) jogosítványok esetében hogyan lehet a jogok és kötelezettségek közötti egyensúlyt fenntartani.

2.1.3. Migráció, helyi társadalom, identitás

A kutatás a magyarországi német kisebbséggel rendelkező településeken követi nyomon azokat a változásokat, amelyek a kilencvenes években indultak meg, illetve teljesedtek ki, s amelyek vélhetően átalakítják a helyi társadalom demográfiai, etnikai szerkezetét, a helyi gazdaság és társadalom struktúráját, s a helyi közéletben is konfliktusokat gerjesztenek. A

tervezett vizsgálat több markáns kutatási irányhoz, témakörhöz kapcsolódik: migráció, identitás, magyarországi német kisebbség, helyi politika.

2.1.4. Zsidó identitások a mai Magyarországon

A kutatás a magyarországi zsidók identitásmintáinak elemzését és az elemzés eredményeinek monografikus formában való feldolgozását foglalja magában a magyarországi zsidóságról 1999 – 2000-ben végzett kérdőíves kutatás eredményeinek alapján. A 2015 kérdőíves interjú részletes adatokat tartalmaz a vizsgált népesség társadalmi-demográfiai jellegzetességeiről, identitásmintáiról, gazdasági, politikai és társadalmi attitűdjeiről és véleményeiről. A kutatás a felmérésnek az identitás és identifikálás problémakörére vonatkozó adatait dolgozza fel. Bevezetésként az elemzés elméleti kereteinek kialakítására kerül sor. A fő szempont az identitás merev fogalmának feloldása, és olyan fogalmi rendszer kialakítása, amely alkalmas az azonosulásnak és az azonosításnak – azaz az identitás külső és belső konstrukciójának – és a két konstrukció dinamikájának az elemzésére. Az empirikus adatok elemzésének első lépése a zsidó és nem zsidó csoportot elválasztó objektívált csoporthatárok – pl. esetleges csoportspecifikus demográfiai jellegzetességek, csoportspecifikus mobilitás, lakóhelyválasztás, életvitel, csoportnálazati jellegzetességek, attitűdök, stb. – azonosítása. A következő lépésben a vallási tradíció csoportkonstituáló hatásainak vizsgálatára, végezetül pedig az önidentifikáció formáinak elemzésére kerül sor. A három dimenzióban megjelenő identitástípusok kialakítása után kerül sor a megfigyelt különbségek oki magyarázatára, amelyben – a hipotézis szerint – várhatóan a generációs hatások játszanak nagy, és más faktorok által közvetített szerepet. A kutatás eredményeit monografikus formában adjuk közre.

2.2. Alkalmazott kutatások

2.2.1. Előítéletek longitudinális elemzése

Az első empirikus vizsgálatok, amelyek az etnikai előítéletek erősségét, illetve elterjedtségének szintjét próbálták felmérni, közvetlenül a rendszerváltás után születtek, és azt találták, hogy a magyar társadalomban jelentős azoknak az aránya, akik előítéletesen viszonyulnak bizonyos csoportokhoz (zsidók, cigányok, menekültek, külföldiek). 2002 májusában a TÁRKI megismételte ezeket a vizsgálatokat, így lehetőség nyílik az eltelt időszak tendenciáinak összehasonlítására is. Az etnikai előítéletek erősségében illetve szintjében bekövetkezett változások mellett kitér a kutatás arra is, hogy vajon az előítéletes vélemények szerkezetében, illetve struktúrájában történt-e elmozdulás a 90-es évek eleje óta. A kutatás oksági modelleket is felállít a vizsgált három előítélet-rendszer (antiszemitizmus, cigányellenesség, idegengyűlölet) magyarázatára, s az időbeli változásokat szintén nyomon követi. Miután a 2002-es kérdőív együtt vizsgálta az antiszemitizmust, a cigányellenességet illetve a xenofóbiát, lehetőség nyílik azon jellemzők megállapítására is, amelyek mentén az említett előítélet-fajták elkülöníthetők.

3. Romológiai kutatócsoport

3.1. Alap kutatások

3.1.1. A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején. Magyarországi cigány önkormányzatok. (5/017/2001. NKFP kutatás)

Az 1994, 1998 és 2002. évi kisebbségi önkormányzati választások alkalmával megválasztott cigány kisebbségi helyi önkormányzatok száma folyamatosan és erősen növekedett. Az NKFP kutatás keretében a csoport tagjai külső munkatársak és lekérdezői hálózat közreműködésével 130 cigány önkormányzat szociológiai felmérését végezték el. 2004 őszére elkészül a

lekérdezés adatainak feldolgozása és a záró tanulmány kézírata. Ezt követően a kutatás befejezéseként országos konferenciát szervezünk.

3.1.2. A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején. Magyarországi cigány önkormányzatok. A magyarországi oláh cigányok nyelvi asszimilációja (5/017/2001. NKFP kutatás)

A két-két kelet-magyarországi, Veszprém és Győr megyei településen elvégzett kérdőíves és interjú adatfelvétel alapján 150 oláh cigány (lovári) család belső és külső, intergenerációs nyelvhasználati szokásait, kétnyelvűségét, nyelvváltási gyakorlatát vizsgálták. A településekről és az ott élő cigány közösségekről esettanulmányok készültek, a kérdőívek adatait pedig számítógépesen rögzítették és elemezték.

Az elemzés alapján az egyes nyelvváltási, kétnyelvűségi jelenségekről, s azok okairól részletes történeti, szociológiai, és szociolingvisztikai elemzés készül, s annak eredményeit előbb egy intézeti szimpózium keretén belül vitatják meg, majd pedig az intézeti belső kiadványsorozat részeként jelentetik meg.

3.2. Alkalmazott kutatások

3.2.1. Amerikai roma antropológiai kutatások

A "Cigányok az Egyesült Államokban" c. kötet a kulturális antropológiai cigánykutatások két klasszikus monográfiáját adja közre magyar nyelven. Egyrészt Rena C. Gropper "Gypsies in the City"-jét, másrészt Anne Sutherland "Gypsies. The Hidden Americans"-ét. Mindkét mű 1975-ben jelent meg – a kulturális antropológiai cigánykutatások "virágkorában". Ez a fellendülés – többek között – éppen e két kutatónőnek volt köszönhető. Munkásságuk (és kifejezetten ez a két könyv) döntő hatással volt az amerikai kutatásokra éppúgy, mint a franciaországi, az angol, de még a magyarországi cigánykutatásokra is. Ennek bemutatására is vállalkozik Prónai Csaba szerkesztő, a kötethez készítendő, legalább 1 íves tanulmányában. A szerző ebben nemcsak e két antropológusnő pályafutását mutatja be, hanem elhelyezi őket az amerikai kulturális antropológiai cigánykutatások történetében, amelynek szintén megrajzolja rövid vázlatát.

4. Migrációs Kutatócsoport

4.1. Alap kutatások

4.1.1. Regionális biztonság és szomszédsági kapcsolatok – Az európai szabadság és biztonság változó képe (2004–2007 EU FP6 CITIZENS-I program)

A kutatás alapkonceptiója, hogy a mind a külső és belső biztonság koncepciójának napjainkban tapasztalható összeolvadása, mind pedig a biztonság és szabadság kapcsolatának egyensúlyát veszélyeztető elmozdulások aláássák az európai demokratikus intézményrendszerben évszázadok óta meglévő kompetencia- és feladatmegosztást. A modern politikai rendszerekben egyértelmű különbségtétel van a kül- és belpolitikai intézményrendszerek között, ami a nemzeti szuverenitás meghatározásának egyik alapeleme. A globális politikai színpadon az elmúlt években bekövetkezett változások komoly kihívást jelentenek a modern európai politika eme meghatározó eleme számára. Más oldalról közelítve: a magukat relatív biztonságban tudható, egyértelműen definiált területen élő közösségek polgári szabadságjogai napjainkra alapvető konfliktusba kerültek a politikai identitás új formáival, a biztonságpolitikai megfontolások növekvő súlyából fakadó korlátozásokkal.

A projekt 5 munkafázisban megvalósítandó 17 munkacsomagból áll, amelyből a kutatócsoport 7 munkacsomag koordinálását végzi. A munka során elsősorban új és az

eddigieknél átgondoltabb és felelősebb elemzési szempontokat kíván nyújtani a kialakulóban lévő új rezsimek vizsgálatához, ami remélhetően minimalizálja a polgári szabadságjogokat, az emberi jogokat és a társadalmi kohéziót érintő negatív hatásukat.

A projekt célkitűzése, hogy egy interdiszciplináris megfigyelőcsoporthoz hozzon létre, amely a fenntartható biztonság és a demokrácia értékeit hordozó szabadságjogok változó kapcsolatát elemzi és figyeli a bővülő Európában.

A projektben 21 partnerszervezet – döntően egyetemek és kutatóközpontok – vesznek részt.

A projekt 2004 júliusában indul és várhatóan 5 éven át tart majd.

4.1.2. Külföldi gyermekek oktatása és iskolai szocializációja Magyarországon

Az iskolai dinamika hosszabb távú megfigyelésére, a migráns családokkal való szorosabb együttműködésre irányuló – az előző évben már megkezdett - terepmunka folytatódik. A kutatók tanulmányt készítenek a következő témákban: Migráns gyermekek, migráns családok Magyarországon; A konfliktusok és a másság megjelenítése a migráns gyermekek és a pedagógusok diskurzusában; A magyar iskolák intézményes reakciói a külföldi gyermekekkel szemben; Magyar és külföldi gyermekek képe a magyarságról és az idegenekről; A magyarországi helyzet nemzetközi összehasonlításban.

4.2. Alkalmazott kutatások

4.2.1. EUMC Rasszizmust és idegenellenességet monitorozó program

Az EUMC 2004-re kiírt együttműködési pályázata segítségével az akadémiai, a kormányzati és a civil szféra együttműködésének erősítése, formalizálása a cél. A projektben vállalt feladatok: A Nemzeti Központ működtetése, kapcsolattartás különféle szervezetekkel – állami szervezetek, civil szervezetek, kutatóintézetek, sajtó – , a RAXEN adatbázis karbantartása és fejlesztése.

4.2.2. Szociálpolitikai megfontolások egy migrációs politikai koncepció kidolgozásához

A kutatás az 1997-ben készített migrációs politikai koncepcióra vonatkozó szakértői javaslat aktualizálása. A migrációs folyamatok hosszú távú hatásának optimális hasznosítása szükségessé teszi, hogy a migrációs folyamatokkal kapcsolatos döntéseket ne csak a jelen szükséglete, a véletlenszerűség, a parlamenti választások eredményeit közvetlenül visszatükröző intézkedések határozzák meg. Ennek kiküszöbölése érdekében szükséges egy olyan migrációs politikai stratégia kialakítása, amely a parlamenti pártok konszenzusára építve választási ciklusoktól függetlenül határozza meg Magyarország érdekeit a tőlünk elvándorlókkal, illetve ide vándorlókkal kapcsolatban. A hosszú távú migrációs politikai stratégia kialakításának szükségességét az Európai Unióhoz történő várható csatlakozásunk még egyértelműbbé teszi. Az ország határai ugyanis a létrejövő új keretben egyrészt "kitárulnak", s ezzel a jelenlegi külső vándormozgalom egy része "belsővé" transzformálódik, másrészt viszont az ország határai a nem európai uniós polgárok számára a jelenleginél jóval "átjárhatatlanabbak" lesznek. Ez számos összefüggésben, de különösen a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek Magyarországra történő utazása, hosszabb-rövidebb ideig való itt-tartózkodása vonatkozásában is sok új problémát vet fel. A fentebb vázolt két szakterület részletesebb vizsgálata és az ennek alapján megfogalmazott szakértői tanulmányok és ajánlások lehetővé teszik, hogy a migrációs politikai stratégia kidolgozása megalapozott háttérismeretek birtokában történhessen.

5. Judaisztikai Kutatócsoport

5.1. Alap kutatások

5.1.1. Héber források Magyarország és a magyarországi zsidóság 18. századi történetéhez

A hazai judaisztikai kutatás sok évtizedes adóssága az ország történetére, illetve a magyarországi zsidóság történetére, művelődéstörténetére vonatkozó héber (és részben jiddis) nyelvű források feltárása, feldolgozása és közreadása. A feladatot végül a MTA Judaisztikai Kutatócsoportja vállalta fel, s a Kútforrások első, a kezdetektől 1686-ig terjedő időszakot átfogó kötete közel másfél évtizedes munka eredményeként 2003-ban jelent meg. E megkezdett sorozat kronológiailag soron következő kötetének előkészítését tűzte ki célul jelen kutatás.

5.2. Alkalmazott kutatások

5.2.1. Képfogyatkozás – Vázlat az ikonofóbia történetéről a rabbinikus hagyományban

A tárgyi kultúra megannyi emléke (ókori zsinagógai mozaikok, középkori illusztrált kéziratok, díszesen megmunkált kegytárgyak) tanúskodik arról, hogy a rabbinikus zsidóság sosem zárkózott el mereven a művészi esztétikumtól. A vizualitást körülvevő gyanakvásnak csak egyik forrása, illetve kifejeződése a bibliai képtilalom.

Az eddigi kutatás főként a bibliai képtilalom kontextusában vizsgálta az ókori és középkori zsidóság művészethez való hozzáállását. Hasonló aggodalmak és korlátozások azonban a vizualitás más területein is tetten érhetők a rabbinikus irodalomban: például bizonyos helyzetekben az élő vagy halott ember látása, az erotikus látványok, vagy bizonyos természeti jelenségek területén. Jelen kutatás a rabbinikus forrásoknak a vizualitáshoz való viszonyulását ebben a szélesebb összefüggésben vizsgálja. A kutatás eredményeit az Akadémiai Kiadónál megjelenő kötetben tesszük közzé.